

Seyran Səxavət – 80

– Seyran müəllim, söhbətimizə belə başlayaq: “Şair Seyran” kim idi – dövrün gənclərinin qəlbini fəth edən o gənc şair hansı duyğuların içində doğulmuşdu?

– Mən 6 yaşında məktəbə getdim – əslində, görək 7 yaşım tamam olaydı. Amma, elə bil, içimdə bir tələskənlik vardı. Birinci sinifdən sonra çox keçmədi ki, ikinci, üçüncü sinifdə oxuya-oxuya şeirlər, kiçik hekayələr yazmağa başladım. Yazdığım kimi də, mürəkkəbi hələ qurumamış götürüb gəndəridim “Azərbaycan gəncləri” qəzetinə, “Azərbaycan” jurnalına.

Ordan gələn cavablar isə hamısı eyni olurdu: “Şeirləriniz bədii cəhətdən zəif olduğuna görə çap edə bilmədik”. Açıqı, o vaxt mən heç başa düşmürdüm ki, bu “bədii cəhət” nə deməkdir. Mən yazırdım, ürəyimdən keçəni deyirdim – bəs niyə zəif idi, onu anlamırdım.

O məktubların başqa bir tərəfi də vardı. Yağlıvənd kəndinə, mənim ünvanıma gələn o zərlər kənd camaatının diqqətini çəkirdi. Xüsusilə də üstündə iri hərflərlə “Yazıçılar İttifaqı” yazılan konvertlər... Camaat baxırdı ki, bu sarışın, balaca uşaq var ha, ona haraldan məktub gəlir! Mənə bir az qibtə ilə yanaşırdılar. O məktubların çöli başqalarını yandırırdı, içi isə məni...

Mən də, düzü, çox vaxt özümü bilməzliyə vururdum. Məktubun içində yazılanları açıb demirdim, elə kənd camaatı kimi özümü yekə aparırdım. Beləcə, Yağlıvəndlə Bakı arasında saysız-hesabsız məktublar gedib-gəldi, amma heç bir nəticə olmadı. Sonra üz tutdum rayon mərkəzinə – “Qızıl Araz” qəzetinin redaksiyasına. İki-üç il də oranın qapısını döydüm. Amma orada da eyni sözləri eşidirdim.

Mənə elə gəlirdi ki, baxıdakılarla bunlar bir-birinin ağzına baxır, eyni cümlələri təkrar edirlər. Sanki başqa söz bilmirdilər. Hər dəfə o sözləri eşidəndə necə sarsılırdısa, üç-dörd gün heç nə yaza bilmirdim. Nəhayət, bir gün mənim də bəxtimə günəş doğdu. 1960-cı ildə, 14 yaşım olanda “Qızıl Araz” qəzeti mənim ilk şeirimə çap etdi. Altında da yazmışdılar: “Seyran Xanlarov, Yağlıvənd kənd orta məktəbinin 8-ci sinif şagirdi”. O günü heç vaxt unuda bilmərəm. Mənim üçün təkcə bir şeirin çapı deyildi – o, bütün o illərin, o məktubların, o gözləntilərin cavabı idi.

– **Orta məktəbdən sonra ali təhsil, ədəbi mühit, mətbuat və tərcüməçilik... Geriyə baxanda bu uzun yol sizə daha çox nələri xatırladır?**

– Orta məktəbi qurtardım, 2 il istehsalatda işlədim. O illər mənim üçün başqa bir məktəb oldu – həyat məktəbi. Sonra daxil oldum Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqsünaslıq fakültəsinə, fars dili mütərcimi ixtisasına. Tələbəlik illərində artıq yaradıcılığa ciddi yanaşmağa başladım.

Yazmaq mənim üçün, sadəcə, həvəs deyildi, bir növ, daxili ehtiyaca çevrilmişdi. Ara-sıra mərkəzi mətbuatda çap olunurdum. O vaxtlar Qasım Qasımzadə mənim haqqımda “Uğur olsun” adlı yazı yazdı və şeirlərimi “Azərbaycan gəncləri” qəzetində çap etdirdi. Bu, mənim üçün böyük yolun başlanğıcı oldu.

Radioda, televiziya da şeirlərimlə çıxış edirdim. Hələ tələbə ikən ilk kitabım – “Adalar” çap olundu. Artıq Yağlıvənd kənd orta məktəbinin o sarışın uşağı yox, respublikada tanınan Seyran Səxavət idim. Xüsusilə məhəbbət haqqında yazdıqlarım və o vaxtın dili ilə desək, “antipartiya” şeirlərim gənclər arasında əzbər deyilməyə başladı. Mən hiss edirdim ki, sözüm oxucuya çatır.

1970-ci ildə zabit kimi hərbi xidmətə yollandım. Frunzedə – indiki Bişkekdə oldum. O illərdə mətbuatdan yoxa çıxdım. Bu yoxluq hiss olunmuşdu. Böyük şairimiz Məmməd Araz “Ulduz” jurnalında yazmışdı ki, “Seyran Səxavət hanı, niyə ədəbiyyatdan qaçaq düşüb?”. Əsgərlikdən qayıdandan sonra “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində işləməyə başladım.

Bir il sonra, 1974-cü ildə tərcüməçi kimi İrana – İsfahan şəhərinə ezam olundum. O vaxt mən beş il idi ki, qələmə toxunmurdum. Düz 5 il heç nə yazmadım. Özüm də belə düşündürdüm: yaza bilməyəndə görək yazmayasan.

Nəhayət, 1975-ci ildə İranda olanda, bu uzun fasilədən sonra “Hamı elə bilirdi ki...” adlı ilk hekayəmi yazdım. Bakıya göndərdim. Hekayə Üzeyir Hacıbəyova həsr olunmuş yubiley nömrəsində çap olundu və dərhal diqqət çəkdi. Əkrəm Əylisli, Ramiz Rövşən bu hekayəyə yüksək qiymət verdilər və mənə məktub da yazdılar. İndi arxivimdə də qalır, hətta məni Folknerlə müqayisə etdilər. O vaxt mən heç bilmirdim ki, Folkner kimdir... Sonralar sevimli yazığım oldu.

Sözünün və özünün dəyərini uca tutan bir qələm

Ədəbi-mədəni ictimaiyyət tanınmış yazıçı-dramaturq, şair-publisist və şərqsünas-tərcüməçi Seyran Səxavətin anadan olmasının 80 illik yubileyini sevgi-sayğı ilə qeyd edir. İstedadlı və məhsuldar yazarın 60 ildən artıq davam edən çoxşaxəli yaradıcılığı Azərbaycan bədii-sənədli ədəbiyyatına üslub yeniliyi, gerçəklik miqyası, mövzu genişliyi və mənə dərinliyi gətirib.

Seyran Səxavət 1946-cı il martın 23-də Füzuli rayonunun Yağlıvənd kəndində anadan olub. Həmin kəndin orta məktəbini və BDU-nun şərqsünaslıq fakültəsini bitirib. Bədii yaradıcılığa yeniyetməlik illərindən başlayıb. SSRİ Müdafiə Nazirliyində və İranda tərcüməçi, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində xüsusi müxbir, “Ulduz” jurnalında şöbə müdiri işləyib. Hazırda Azərbaycan Yazıçılar Birliyində çalışır.

Yubilyarın əsərləri xarici dillərdə çap olunub. Fars dilindən seçmə tərcümələrin müəllifidir. Pyesləri Milli Dram Teatrında və Lənkəran səhnəsində tamaşaya qoyulub. Nüfuzlu yaradıcılıq mükafatlarına layiq görülüb.

Ötən əsrin 60-70-ci illərindən başlayaraq yaşdıları Nüsrət Kəsəmənli, Vəqif İbrahim, Məmməd İsmayıl, Çingiz Əlioğlu, Sabir Rüstəmxanlı, Siyavuş Sərxanlı ilə eyni ədəbi taleni paylaşsa da, Seyran Səxavətin özü də, sözü də bənzərsizliyi ilə tanınıb, məşhurlaşılıb.

Sevgi şeirləri ona daha çox populyarlıq qazandırılıb. Sevgi şəfəqləri saçan misralar yağısı və şirinliyi ilə gəncliyin qəlbində

ümidli əks-səda yaradıb. Seyran müəllim 80 yaşın zirvəsinə həm də səmimi publisist, yetkin nasir və həyatı səhnəyə yaxınlaşdırən dramaturq, mahir tərcüməçi kimi yetişib.

Onunla geniş müsahibəməz bütün bu deyilənlərə əyanilik gətirməklə zəngin və mənalı ömür yoluna da işıq saldı.

O velosiped alınana qədər mən çox narahat idim. Elə bilirdim, içimdə böyük bir yük var. Elə bilirdim ki, arzum köçüb yurdu qalıb. Əlbəttə, mən bunu indiki ağımla deyirəm.

Amma nəhayət, uzun mübarizələrdən, çəkişmələrdən sonra mənə velosiped aldırdı. Ondan sonra rahat oldum. Bax yazmağı da o hissə bənzədirəm. Necə ki, velosiped alandan sonra rahat oldum, hər bir yazını yazandan sonra da o rahatlığı hiss edirəm. Mənim üçün yazmaq, sadəcə, cümlə qurmaq deyil.

Mən sözsə söykənirəm – onun gücünə, qüdrətinə. Bəzən elə olur ki, bir rəssamın çəkə bilmədiyi mənzərəni sözlə qururam, oxucunun gözünlün qabağına gətirirəm. Oxucu da istəmədən o mətnin içində qalır, sanki ondan çıxıa bilmir.

Mənim yazdıqlarımda Azərbaycan dilinin zənginliyi var – onun musiqisi, səsi, hətta ətri var. Mən dili, sadəcə, vasitə kimi yox, canlı bir varlıq kimi görürəm. Onu qorumaq, yaşatmaq, yerində işlətmək mənim üçün boredur. Düzünü desəm, mən özümə təkcə yazıçı kimi baxmıram. Mən bir az da sözün rəssamıyam, bir az onun bələdçisi, bir az da keşikçisiyəm. Hətta deyərdim ki, sözün sahibiyəm – ona görə yox ki, söz mənə məxsusdur, ona görə ki, mən ona sahib çıxıram.

Əgər hansısa ciddi qələm adamı sözü yerində işlətmirə, cümlənin xətrinə dəyirsə, qoy bilsin ki, mən bunu hiss edirəm. Mənim üçün sözün haqqı var – onu qorumaq lazımdır.

– **Yaradıcılıq yolunuz sonralar sizi dramaturgiyaya gətirdi. Səhnəyə üz tutmağınızın arxasında hansı daxili ehtiyac və ya yaradıcılıq çağırışı dayanırdı?**

– Etiraf edirəm ki, Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında səhnələşdirilən “Qızıl test” mənim yaradıcılığımı, eləcə də Azərbaycan teatrının tarixində xüsusi bir mərhələ oldu. Bu əsəri 1986-cı ildə yazdım. Bir il sonra çap olundu. 1988-ci ildə teatrın repertuarının müzakirəsi gedirmiş. Orada bizim çılğın şairimiz Tofiq Bayram da iştirak edirmiş. O, repertuari ciddi şəkildə tənqid edib. Teatrın ovaxtkı rəhbəri Həsən Turabov da deyib ki, “ay Tofiq, biz aktyorluq, siz nə gətirirsinizsə, onu, oynayırlıq, bəs hansı əsəri təklif edirsiniz?” Tofiq Bayram da mənim “Qızıl test”imi təklif edib.

Düzü, mən xasiyyətə mülayim adamam, hamı ilə yola gedənm. Məndən çək-çevir yaranadn olmaz. Həmişə çalışmışam ki, yola gedim, mənə də yola versinlər. Amma dramaturgiya başqa şeydir – dramaturgiya konflikt deməkdir.

Bir gün Həsən Turabov məni çağırırdı. Orada o vaxt gənc rejissor olan Bəhrəm Osmanov da var idi. Məni inandırıldı ki, bu əsəri pyesə çevirə bilərəm. Mən də oradan çıxıb getdim bağa və cəmi 15 günə “Qızıl test”i pyes kimi yazdım. O vaxt tamaşa haqqında çox yazdılar. Əsərdə kommunist rejiminə qarşı fikirlər vardı. Hətta Moskva mətbuatında da iki jurnalist məni müdafiə edirdi. Əsər yuxarılara o qədər də sərf etməirdi. Tamaşa səhnəyə qoyulana qədər məni, az qala, hər gün Mərkəzi Komitəyə çağırırdılar ki, buranı kəs, oranı dəyiş.

Mən də axırda dedim ki, əgər bu qədər müdaxilə olacaqsə, onda əsəri repertuardan çıxarın – heç nə dəyişməyəcək. Düzdür, sonradan bu əsərdən siyasi məqsədlər üçün istifadə edənələr də tapıldı. Amma mənim niyyətə başqa idi. “Qızıl test” əslində o rejimə

– sonradan Xocalı soyqırımını, 20 Yanvar hadisələrini doğuran sistemə qarşı yazılmış bir etiraz idi.

– **Qarabağ mövzusunə qayıdaq. İllər əvvəl həm özünü, həm də ərkiniz keçən dostlara Qarabağ haqqında yazmağı niyə qadağan etdiniz?**

– Demişdim ki, Qarabağ işğaldan azad olunana qədər mən kişilikdən danışmağa istefa vermişəm. Bu, sadəcə, söz deyildi, mənim içimdəki ağrının, etirazın ifadəsi idi. Hətta yaxın dostlarıma da demişdim ki, Qarabağ haqqında yazmayın. Onlar əvvəl təəccübləndilər də. Amma mən başqa cür düşündürdüm. Mənə elə gəlirdi ki, o dərdin ən doğru çarəsini səngərdə olan adam verməlidir, qərar verən adam deməlidir.

Deyirdim ki, Qarabağ haqqında ən böyük əsəri Ali Baş Komandan yazmalıdır, ən gözəl romanı Müdafiə Nazirliyindən gözləyirəm – yəni Qarabağı geri qaytarılmasının məsuliyyətini daşıyanlar. Zaman keçdi və mən gördüm ki, o əsər, doğrudan da, yazıldı. Amma kağızda yox – torpağın üstündə, tarixdə, qanın və qürurun içində yazıldı.

– **Əsərlərinizin ekran dili ilə danışması – kino və ya televiziya da səslənməsi barədə düşünmüsünüzmü?**

– Mənim əsərlərimdən beş-altısı ekranlaşdırılıb. Düzünü desəm, hamısının adını indi bir-bir xatırlamıram, amma yadımda qalanlar var – “Paravozsürən”, “Gün ağladı”, “Bir kişi kartof”... Amma burda bir söz deməsəm, ürəyimdə qalar. Bizim kino da, dilimiz kimi reanimasiyadadır. Hərəsi bir palatada yatır. Bu, mənim gəldiyim acı nəticədir.

İndi baxırsan ki, bir az texnikanı bilən hər yazıçı ssenari yaza bilir. Amma ssenari yazarların çoxu yazıçı ola bilmir. Fərq də burdan başlayır. Ədəbiyyata söykənməyən kino mənim üçün bic uşaq kimidir – kökü yoxdur, yaddaş yoxdur. Belə kino böyütsə də, adam olmur. Ona görə də son otuz ildə çəkilən filmlərin çoxuna baxanda adam çəşir – nə demək istəyirlər, kimə deyirlər, niyə deyirlər... Sanki söz də yoxdur, nəfəs də yoxdur. Elə-belə, çəkilib... və unudulub.

– **Dil məsələsindən danışdınız. Dilin çıxdığını çıxaranlara həmişə barışmaz olmusunuz...**

– Səmimi deyim, mən bu məsələyə çox ağrıyla baxıram. 44 günlük savaşda dövlət başçısı təkcə bir düşmənlə yox, bütün dünya ilə üz-üzə qaldı. Bu gün də dil uğrunda vuruşur. Bu qədər dilçi, bu qədər söz adamı var, bəs haradadır onların səsi? Təşkilatlar var, adlarını saysan, bitməz. Amma işə gələndə hamı kənarda dayanır, sanki prezident deməlidir ki, sonra hərəkətə gəlsinlər...

Çox yüksək tribunadan deyilir ki, dili daxili imkanlar hesabına zənginləşdirməliyik. Elə danışılır ki, guya dil kolxozdur – daxili imkanlarla plan doldurmaq lazımdır. Amma bir həqiqət də var: dilin yiyəsi xalqdır. Onu yaşadan da xalqdır, öldürəndə də.

Mən həmişə demişəm – cümlə qurmaq dövlət qurmaq kimi çətinidir. Söz yerində olmayanda fikir dağılır, dövlət də elə. Mənim yaddaşımda minlərlə – 30 min belə “səhv” var – dilə basdırılmış minə kimi. Harada partlayacağı bilinmir. Bu gün dilin ən böyük zərbəni aldığı yer televiziya məkanlarıdır. Açıq deyim, bəlkə də 95 faiz problem oradan gəlir. Qalanı mətbuatın, sosial şəbəkələrin payıdır.

Yolunu da demişəm: dili qorumaq üçün hamı öz yerində məsuliyyət daşımalıdır. Bu

iş tək bir adamın işi deyil. Xalqın ən böyük silahı dildir. Gözləmək yox... sahib çıxmaq vaxtıdır.

– **Sizi çox vaxt ədəbiyyatda “altmışın-cılar” nəslilə əlaqələndirirlər. Yaradıcılığınız bu nəslin hansı cəhətləri ilə səsləşir, hansı məqamlarda isə onlardan ayrılır?**

– Düzünü deyim, mən ədəbiyyatı illərə, onilliklərə bölənlərdən deyiləm. Mənim üçün ədəbiyyat təqvimlə ölçülmür. Ədəbiyyatda tarix yox, əsər var. Bu gün də yazılır, dünən də yazılıb. Amma hamısı ədəbiyyat deyil. Əsər varsa – o yaşayır, yoxdursa, istədiyin qədər tarix yaz, xəyri yoxdur.

Əsəri rəqəmlə ölçmək olmaz. Onu ya hiss edirsən, ya da yox. Ədəbiyyat mənim üçün statistika yox, nəfəsdir. Nəfəsi olmayan mətnin isə yaşı da olmur.

– **“Nekroloq” romanınızı Yazıçılar Birliyinin ilin ən yaxşı romanı kimi qiymətləndirməsi sizə hansı impulsarı verdi?**

– Mən “Nekroloq”u yazanda bir kəndi yox, dünyanı yazmaq istəyirdim. Çünki sosial bərabərsizlik, insanların bir-birindən uçurum kimi fərqlənən həyatı, müharibələr – bunlar tək bir yerin dərdi deyil. Bu, insanlığın dərdidir. Müharibə isə bu dərdi daha çılpaq göstərir. Mən gördüm ki, bir kənddə ayağı yer tutan birçə başpapaqlı qalıb – o da çolaq bədən tərbiyəsi müəllimi. O uşaqları hər gün kəndin yollarında o baş-bu başa yeridir ki, yollar itməsin, cığırlar bağlanmasın, kənd xəritədən silinməsin. Amma içində başqa bir ağrı var – kənddə kişi qalmayıb. Sabah bir adam ölsə, onu da qadınlar basdıracaq.

Bax, faciə budur. Milli dərd də elə burdan başlayır. Mən o kəndi yazanda əslində bir kəndi yox, bütün dünyanı yazırdım. Bu ağrı təkcə bizim deyil – bu, insanlığın içindən keçən ağrıdır.

Amma “Nekroloq” Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Yusif Səmədoğlu adına “İlin ən yaxşı romanı” mükafatını alanda, əgər, içimdə qəribə bir hiss vardı. Sevinc də idi, amma təkcə sevinc deyildi. Getdim Yusif müəllimin qəbrini ziyarət elədim. Dayandım qarşısında, sağ adamlə danışmış kimi halallıq istədim. Mənim üçün bu mükafatdan da vacib olan o halallıq idi. Elə bil, o da özünə xas aristokrat sakitliyi ilə dedi: “Halaldır... Mən Anara demişdim, bu mükafatı sən almalısan”. Mən də içimdə bir rahatlıq tapdım. Ruhə şad olsun.

– **Bugünkü gənc yazarlara və oxuculara, xüsusilə yeni ədəbi nəsilə nə demək istərdiniz?**

– Mən onları çox istəyirəm. Ona görə də onları həmişə müdafiə etmişəm. Amma bir həqiqəti deyim: bizim ədəbiyyatda çox güclü söz xanımları yetişib. Məsələn, Təranə Turan. Elmlər doktorudur, amma elmi ilə yox, sözün ağrısı ilə danışır. Deyir: “Mən elə susdum ki, daş bilib divara hördülər məni” – bax, bu susqunluğun içindən qopan səsdir.

Arzu Nəhrəmlı var – bir misra ilə adamı silkələyir: “Bir gecəlik yuxu kimi, görməmiş yozmuşam səni...” Bir də Ülkər Nicatlı... Sevgi haqqında deyir ki, “Sənin ürəyində doğan misranın, mənim ürəyimdə qafiyəsi var”. Bu, artıq sözün içində yaşayan adamın misrasıdır. Ağrıdan yazanda da saxtalaşmır: “Tufanlar içində boğulan qayıq, uzaqdan əl edən ölüm kimidir...” – belə misraları görüb keçmək olmur, adam “bəh-bəh” deməyə məcbur qalır.

Yaxud Qulu Ağsəs – analoqu yoxdur. Öz səsi var, öz nəfəsi var. Niyə biz deməyək bunu? Niyə görək başqası desin ki, biz də tanıyaq? Təranə Vahid var – mən də nasirəm, amma açıq deyirəm, bu qız tamam başqa yerdə dayanır. Demirəm hamıdan böyükdür, amma onun yazdığı kimi yazan yoxdur. Nərdə də elə cümlə qurur ki, adı şərdə birdən-birə dirilir: “Kəndin yuxarı başında Ağahəsən kişi asqırıdanda bu biri başında Məmmədhasən kişi deyirdi ki, öz başını yəsin...” – bax, bu, sadə cümlə deyil, bu, həyatın özüdür.

Bir də Əfşan Yusifqızı və başqaları... Mən bunları oxuyuram. Soruşa bilərsiz ki, vaxtı haradan tapırsan? Deyirəm, söz adamı vaxt tapmur, vaxt yaradır. Bəzilərinə bir dəfə oxuyuram kifayət edir. Bəziləri var – döndə-döndə oxuyursan, çünki o söz səni buraxmır...

– **Bir daha əmin olduq ki, hamı ilə yola-gedən adam, çox maraqlı həmsöhbətsiziniz. Söz sözü çəkir, sualdan sual doğur. Ardını saxlayaq 90-a. Hələlik isə 80 illik yubileyinizi təbrik edir, yeni əsərlərinizi gözləyirik.**

*Namiq QƏDİMOĞLU,
Əməkdar jurnalist, fəlsəfə doktoru
XQ*